

ЦЕРКОВНА СТАРОВИНА

УДК 94 (477)

Сергій Шумило

●

«СІВЕРСЬКИЙ АРХІЄПИСКОП» ТА ОПАЛЬНИЙ МИТРОПОЛИТ ІСАЙЯ (КОПІНСЬКИЙ) ЯК НАТХНЕННИК КОЗАЦЬКИХ ПОВСТАНЬ ТА ЧЕРНЕЧОГО ВІДРОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ У XVII ст.

Митрополит Ісайя Копинський, лишаючись найменш дослідженою постаттю української церковної історії XVII ст., залишив незгладимий слід в українській духовно-культурній спадщині. Очолити процес духовного відродження в дуже непростий і суперечливий період, він суттєво, хоча й неоднозначно, вплинув на хід багатьох історичних подій у країні. Серед безперечних заслуг Ісайї Копинського була активна участь у створенні Києво-Братського монастиря й однойменної школи при ньому, у відродженні православної ієрархії і православного чернецтва в Україні, в очерковленні українського козацтва та долученні його до боротьби під гаслами оборони православної віри. Він мав серйозні ідейні суперечки з іншим видатним діячем тієї епохи – митрополитом Петром Могилою, а конфлікт між обома митрополитами іноді набирив трагічних рис. Водночас, це не дає підстав викреслювати ім'я Ісайї Копинського з історії або ж озгульно очорняти і засуджувати його з метою виправдати ті чи інші дії його опонентів.

Ключові слова: Ісайя Копинський, Петро Могила, митрополит, Православна Церква, Берестейська унія, Чернецтво, Ісихазм, Густинський монастир, Києво-Братська школа.

Досі маловивченою лишається постать і духовно-культурна спадщина Ісайї Копинського, який на початку XVII ст. був одним із засновників Густинського монастиря на Прилуччині, потім став архієпископом Смоленським і Чернігівським, згодом – митрополитом Київським, Галицьким і всієї Русі, а пізніше прийняв незвичний титул «архієпископа Сіверського і Задніпровського» та очолював внутрішньоцерковну опозицію до митрополита Петра Могили. Він же був першим настоятелем і упорядником Києво-Братського монастиря, як і Києво-Братської школи при ньому, а також ініціатором відновлення православної ієрархії в Речі Посполитій в 1620 році.

На жаль, до цих пір життя, діяльність і праці цього православного подвижника не вивчені достатньо. Основні відомості про нього відомі з Хроніки волинського православного шляхтича Іоакима Єрлича і Густинського літопису¹. Звертались до біографії Ісайї Копинського митрополит Євгеній (Болховітінов), архієпископ Філарет (Гумилевський), П. Куліш, С. Голубев, М. Грушевський та багато інших². Однак у більшості

---

1 Joachim Jerlicz. Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i terażniejszych czasów, z wieku i życia mego na tym padole, 1620–1673. Warszawa, 1853; Густинская летопись // ПСРЛ. СПб.: Дмитрий Буланин, 2003. Т. 40. С. 153-160.

2 Евгений (Болховитинов), митр. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина Греко-Российской Церкви. СПб.: Тип. И. Глазунова, 1827. Т.1. С. 211-212; Филарет (Гумилевский), еп. Обзор русской духовной литературы, 862–1720. СПб, 1857. С. 178-180; Кулиш П. А.

випадків дослідники лише побічно розглядають життя цього видатного українського церковно-політичного і культурного діяча першої половини XVII ст. Причому нерідко в негативній тональності. Пов'язано це, як правило, з наявними у митрополита Ісайї серйозними ідейними і політичними розбіжностями з іншим видатним діячем тієї епохи – митрополитом Петром Могилою. Тому, намагаючись за будь-що виправдати окремі помилкові або непорядні вчинки останнього, деякі автори виходили за рамки наукової об'єктивності й намагалися штучно показати його опонента з негативного боку³. Усе це не тільки не сприяло правдивому й неупередженому вивченню тих подій, але й, у підсумку, призвело до практично повного й несправедливого забуття київського митрополита Ісайї (Копинського) як одного з видатних церковних діячів першої половини XVII ст., який відіграв важливу роль у створенні Києво-Братського монастиря й однойменної школи при ньому, відродженні православної ієрархії і православного чернецтва в Україні.

Народився Ісайя Копинський у другій половині XVI ст. Проте точна дата невідома. Походив зі шляхетського роду з Підляшшя (село Копин, нині Польща). Митрополит Євгеній (Болховітінов) стверджував, що він «навчався в галицьких училищах, а пострижений в Києво-Печерській Лаврі»⁴. Однак, архієп. Філарет (Гумилевський) писав, що він – «вихованець острозьких училищ»⁵. Такі розбіжності іншим дослідникам дали привід вважати, що він міг навчатися в обох школах – Львівській та Острозькій⁶.

Прихильник ідей афонських старців-ісихастів Іоана Вишенського⁷ та Іова Княгиницького він рано прийняв чернецтво і був помічником Києво-Печерського архимандрита старця Єлисея (Плетенецького, 1550-1624). Густинський літопис повідомляє про нього, що «блаженний отець Ісайя», як «чоловік благоговійний», подвизався в затворі в Антонієвих печерах, де старцем Єлисеєм (Плетенецьким) був поставлений «начальником печер» і де «безвихідно» (з 1598 по 1614 рр.) «шістнадцять років подвизався з Господом у повсякденних молитвах і пості; і з дитинства він залишив батьків своїх і став монахом»⁸.

Ісайя Копинський був не просто ідейним прихильником традицій афонського іси-

---

Отпадение Малороссии от Польши. М.: Унив. тип., 1888. Т. 1. С. 173-181; *Голубев С. 1*) Прискорбныя столкновенія Петра Могила с своим предшественником по митрополии и киево-никольскими иноками // Труды Киевской духовной академии. К., 1897. Кн. 10. С. 208-276; 2) Петр Могила и Исайя Копинский: Вступление Петра Могила на Киевскую митрополию и его отношение к Исайе Копинскому // Православное обозрение. 1874. № 2. С. 210-251; № 3. С. 303-326; 3) Удаление Исайи Копинского из Киево-Михайловского монастыря // Киевские епархиальные ведомости. 1874. № 1. С. 11-18; № 2. С. 41-48; *Грушевський М.* Ісайя Копинський // *Грушевський М.* Історія української літератури. Київ: Либідь, 1996. Т. 6, кн. 2. С. 128-129; Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст. Енциклопедичне видання / Упор. З. І. Хижняк. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. С. 280-281; *Хижняк З. І., Маньківський В. К.* Історія Києво-Могилянської академії. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2003. С. 25-26; *Шумило С. В.* Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины XVII века // Афон и славянский мир. Сборник 1. Материалы первой международной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе, Белград, 16-18 мая 2013 г. Афон, издание Русского Свято-Пантелеимонова монастыря, 2014. С. 120-128.

3 *Мицик Ю.А., Нічик В.М., Хижняк З.І.* Петро Могила. К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2013. С. 103-104, 117; *Жуковський А.* Петро Могила та питання єдності Церков. Київ: Мистецтво, 1997. С. 89-90; *Голубев С. 1*) Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (опыт церковно-исторического исследования). Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1883. Т. 1. С. 552-570; 2) Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (опыт церковно-исторического исследования). Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1898. Т. 2. С. 15-36.

4 *Євгеній (Болховітінов), митр.* Згад. праця. С. 211.

5 *Філарет (Гумилевський), єп.* Згад. праця. С. 178.

6 Києво-Могилянська академія в іменах. С. 280-281; *Хижняк З. І., Маньківський В. К.* Там само. С. 25-26.

7 *Шумило С. В. 1.)* Старец Иоанн Вишенский: афонский подвижник и православный писатель-полемист. Материалы к жизнеописанию «блаженной памяти великого старца Иоанна Вишенского Святогорца». К.: Издательский отдел УПЦ, 2016. С. 112-115, 130; *Його ж:* 2.) Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 120-128.

8 Густынская летопись. С. 153-160.

хазму, а й на власному прикладі намагався їх реалізувати до життя, власноруч копав печери, де у повному усамітненні й молитві здійснював аскетично-ісихастські подвиги.

У 1615 р. він був покликаний залишити печерне проживання і приступити до активної церковно-громадської діяльності. Вийшовши з шістнадцятирічного затвора, Ісайя бере активну участь у реформуванні та впорядкуванні занепаłego церковного життя, відродженні живого містичного досвіду. Ці реформи перш за все стосувалися пастирства і чернечого життя, богослов'я та освіти. Однак реформи ці носили характер не модерністський, а традиціоналістський. Своїми заходами Ісайя і його сподвижники намагалися відродити кращі духовно-культурні традиції східного православ'я, афонську святоотцівсько-ісихастську спадщину, наповнити церковну традицію живою містичною складовою.

Коли з Афона до Києва прибули «блаженні старці» Афанасій та Іоасаф, найперше вони попрямували до старця Ісайї (Копинського), що може свідчити про тісний зв'язок останнього з Афоном і афонською традицією. До Ісайї афонський старець Іоасаф звертався з проханням про допомогу в облаштуванні Густинського монастиря на Прилуччині, настоятелем якого він пізніше і став. Обирала Ісайю ігуменом і братія в Межигірській обителі, а пізніше він заснував і очолив також Ладинський і Мгарський монастирі⁹.

Те, що саме ігумену Ісайї 1615 р. випало опинитися біля витоків заснування в Києві знаменитого Богоявленського ставропігійного монастиря і Києво-Братської слов'яно-грецької школи при ньому, не було випадковістю. І хоча першим ректором школи став Іов Борецький, саме від о. Ісайї (Копинського), як ігумена монастиря, багато в чому залежало запрошення і призначення його на цю посаду. Точно так само і призначення перших викладачів відбувалося не без узгодження з ігуменом.

Важливим документом, що свідчить про ключову роль Ісайї в тих подіях, є дарча (фундуш) Галшки Гулевічни від 14 жовтня 1615 р. про заснування Києво-Братського монастиря і школи при ньому. Як сказано в документі: «И иби тэжъ тая фундаментация скутокъ свой брала, теди заразъ въ той дворъ и на его пляць духовнихъ и свицкихъ православнихъ, а меновите благоверного священноинока отца Исаия Купинского и прочихъ зъ чернецовъ, также тежъ и школу впровадиламъ»¹⁰.

Як видно, в дарчій Галшки Гулевічни зазначено лише ім'я Ісайї Копинського, що підтверджує не тільки їх близьке знайомство, але й безпосереднє відношення останнього до того, що відбувалося.

Уточнюючи, що Ісайя Копинський був «з 1615 року Старшим ієромонахом в Братстві Київському», митрополит Євгеній (Болховітінов) указує на його ключову роль у заснуванні обителі і школи: «Під час перебування свого Старшим Богоявленського Братського монастиря він заснував там Готель і Училище і сам був першим учителем»¹¹.

Говорячи про Ісайю Копинського, важливо відзначити, що він був талановитим духовним письменником, який залишив нащадкам низку найцінніших літературних творів, найвідоміший з яких – «Алфавіт духовний»¹². Ця праця, написана у традиції афонської ісихастської літератури і витримала понад 20 перевидань, навіть в XVIII-XIX ст. була настільною книгою для багатьох подвижників благочестя, серед них преподобний Паїсій Величковський, святий Димитрій (Туптало) Ростовський, преподобний Серафим Саровський та ін.¹³

9 Там само.

10 ЦДІАК. Ф. 168. Оп. 2. Спр. 6. Арк. 6-8об.

11 *Евгеній (Болховитинов), митр.* Згад. праця. С. 211-212.

12 *Грушевський М.* Ісайя Копинський. С. 137-156; Києво-Могилянська академія в іменах... С. 280-281; *Костомаров Н. И.* Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1998. Т. 2. С. 149-151; *Возняк М.* Історія української літератури. Львів: Вид-во «Світ», 1992; *Нічик В. М.* Реформаційні й гуманістичні ідеї в братських школах // *Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М.* Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. Київ: Наукова думка, 1991; *Макарий (Булгаков), митр.* История Русской Церкви. М.: Изд. Преображенского Валаамского монастыря, 1996. Т. 6. С. 479-480; *Логвиненко С. В.* Свобода волі і система цінностей в «Алфавіті духовному» Ісайї Копинського // Проблеми філософії: Міжвідомчий науковий збірник. К.: Либідь, 1992. Вип. 94. С. 60-72.

13 *Грушевський М.* Ісайя Копинський. С. 137-156; *Филарет (Гумилевский), еп.* Указ. соч. С. 179-180; *Гавриїл (Кризина), архім.* Паламізм та духовно-культурне відродження православної екумени.

Як писав про цей твір М. Костомаров, «ніколи до цього на Русі не виказувалося з уст руського ченця більшої поваги до позитивної науки»¹⁴. Високо оцінювали цей твір митр. Євгеній (Болховітинов), архієп. Філарет (Гумилевський), прот. Георгій Флоровський, Михайло Грушевський та багато інших¹⁵.

Актуальність і популярність «Алфавіту» Ісайї були настільки високі, що довгий час цей твір помилково приписували до творінь свт. Димитрія (Туптала) Ростовського. Під його ім'ям він зазнав не одне перевидання, і лише згодом з'ясувалося, що написаний «Алфавіт духовний» задовго до святителя Димитрія і належав перу Ісайї Копинського¹⁶.

Яскравим зразком полемічної літератури є й послання Ісайї до князя Яреми Вишневецького¹⁷.

Активно займався він і православними братствами, і братськими школами; ним був розроблений статут «юнацького братства» при Луцькому братстві, написані для братчиків духовно-моральні правила поведінки тощо. Також він намагався впорядкувати пастирське служіння, видавши «Наказ» парафіяльним священикам¹⁸.

Крім того, цей неординарний і одночасно несправедливо забутий подвижник увійшов в історію ще й тим, що був ініціатором т. зв. «Монастирської колонізації» Слобожанщини. З ініціативи Ісайї (Копинського), крім Києво-Братського, були засновані Густинсько-Прилуцький, Лубенсько-Мгарський, Ладинський-Підгірний та інші монастирі та скити на Слобожанщині, які стають потужними національними духовно-культурними центрами в регіоні. Також за його ініціативою починається перше масове переселення українських козаків, селян і ченців на вільні східні прикордонні землі Московського царства і їхня колонізація, в результаті чого і виникла Слобожанщина з переважно українським населенням (Харківська, Сумська, Луганська, Донецька, Білгородська, Курська і частково Воронежська області).

Будучи глибоко ревним подвижником, діячем безперестанної Ісусової «Умної молитви», він, навіть ставши митрополитом, продовжував усамітнюватися в печерах для молитовно-аскетичних подвигів¹⁹. Невипадково Густинський літопис багаторазово іменує його не інакше як «блаженний отець Ісайя» або «блаженний святий»²⁰, а сучасники характеризували його як чоловіка «в животі побожном всім прикладного, надто в вірі святій благочестивій добре свідомого, статечного і ні в чім неподозренного»²¹. Аналогічно й чернігівський архієпископ Філарет (Гумилевський) його неодноразово називає «блаженим», а також відгукується, що він «з молодих років до гроба подвижник»²².

Саме цьому старцю-ісихасту судилося очолити процес духовного відродження в Україні в дуже непростий і суперечливий період, вплинувши на хід історичних подій в країні. Проти власної волі йому довелося стати і видатним громадсько-політичним

Київ: Видавничий відділ УПЦ, 2011. С. 25–26.

14 *Костомаров Н.И.* Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. Ростов-на-Дону, 1998. Т. 2. С. 149-151.

15 *Евгений (Болховитинов), митр.* Згад. праця. С. 211-212; Филарет (Гумилевский), еп. Згад. праця. С. 179-180; *Грушевський М.* Ісайя Копинський. С. 137-156; *Логвиненко С. В.* Свобода волі і система цінностей в «Алфавіті духовному» Ісайї Копинського // Проблеми філософії: Міжвідомчий науковий збірник. К.: Либідь, 1992. Вип. 94. С. 60-72.

16 *Филарет (Гумилевский), еп.* Згад. праця. С. 179-180; Грушевський М. Ісайя Копинський. С. 137-156.

17 *Макарий Булгаков, митр.* Згад. праця. С. 479-480; Филарет (Гумилевский), еп. Згад. праця. С. 180; Грушевський М. Ісайя Копинський. С. 137-156.

18 *Макарий Булгаков, митр.* Там само. – С. 477-478; Филарет (Гумилевский), еп. Згад. праця. С. 180.

19 *Кулеш П. А.* Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 175; Макарий Булгаков, митр. Там само. С. 477-478; Филарет (Гумилевский), еп. Там само. С. 180; *Карташев А. В.* Очерки по истории Русской Церкви. М.: Изд-во «Терра», 1992. Т. 2. С. 276.

20 Густинская летопись. С. 153–160.

21 *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (опыт церковно-исторического исследования). Киев, 1898. Т. 2. С. 13.

22 *Филарет (Гумилевский), еп.* Згад. праця. С. 178-179.

діячем, який уперше духовно легітимізував боротьбу козацтва за православну віру й навіть виступив натхненником серії козацьких повстань на релігійному ґрунті в 1630, 1637 і 1638 рр.²³

Ці повстання послужили свого роду «підготовчим ґрунтом» до Великого повстання Богдана Хмельницького у 1648 р. під лозунгами боротьби за православну віру²⁴, яке отримало благословення як від східних патріархів, так і від подвижників Святої Афонської Гори.

До слова, як свідчив польський історик Веспасіан Коховський (1633–1700), Богдан Хмельницький вчився в заснованій Ісаєю (Копинським) Києво-Братській слов'яно-грецькій школі²⁵. Ймовірно, ще там він міг відчутти на собі вплив ідей Копинського.

Сам же Ісайя, будучи послідовником ідей святогірського старця Іоана Вишенського²⁶, намагався відродити в Україні ідеали афонського чернецтва разом з візантійським «політичним ісихазмом»²⁷, серед принципів якого було надання не тільки духовного, але й політичного спротиву спробам знищення православної віри, аж до непокори і повстання проти гнобителів віри. Тому Ісайя і був одним з тих, хто на поч. XVII ст. намагався залучити запорозьке козацтво до боротьби за православ'я, закликаючи його до мучеництва за віру²⁸.

Уже в 1615 р., невдовзі після заснування ним Київського Богоявленського Братства, Ісайя домовляється з гетьманом Сагайдачним про те, щоб все Запорозьке військо вступило до Братства і таким чином стало його «патроном»²⁹. Завдяки такому неординарному акту козацтво з прикордонного, «українного люду», який охороняв кордони Речі Посполитої, виводилося на новий суспільно-політичний і культурний рівень – захисника і оборонця древніх киеворуських звичаїв і православної віри. В умовах ополячення та окатоличення староруської шляхти ці заходи в очах народу піднімали козацтво до становища нової національної православної еліти в краї.

Ведучи мову про Ісайю (Копинського) і очолювану ним «афонітсько-ісихастську партію», необхідно сказати і про інше його важливе діяння, а саме про ініційоване ним відновлення православної ієрархії в Україні в 1620 р.³⁰ На той момент він був ігуменом козацького Межигірського монастиря. Єрусалимський патріарх Феофан, який проїжджав через Україну, був запрошений ігуменом Ісаєю і гетьманом Сагайдачним погостювати в козацькій обителі. Зустрівши патріарха на Прилуччині, поруч з Густинським монастирем, козаки відвезли його до ігумена Ісайї у Межигір'я. Тут, у Межигірському монастирі, народився таємний план щодо відновлення православної ієрархії, у чому активну участь узяли козаки.

Тож не дивно, що перша архієрейська хіротонія була здійснена саме над Ісаєю (Копинським)³¹, і лише через кілька днів були висвячені Іов (Борецький) та інші

23 Рудницький Ю. Ієремія Вишневецький. Спроба реабілітації. Львів, 2008. С. 127,136, 144, 152–153.

24 Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 229.

25 Kochowski W. Annalium Poloniae ad obitu Vladislai IV. Climaeteres scriptore Vespasianc a Kochova Kochowski. Cracowiae, 1683. Cl. I. S. 19.

26 Шумило С. В. 1.) Старец Иоанн Вишенский: афонский подвижник и православный писатель-полемист... С. 112-115, 130; *Його ж:* 2.) Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 120-128.

27 Шумило С. В. Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 120-128.

28 Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 234.

29 Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. С. 28.

30 Грушевський М. Історія України-Руси. К., 1995. Т. 7. С. 436–437; Макарий (Булгаков), митр. История Русской Церкви. Т. 6. С. 403; Орловский П. Участие запорожских казаков... С. 113–141; Булатецкий О. Ю. Государственно-конфессиональные отношения России и Киевской православной митрополии: историко-правовое исследование (конец XVI – первая треть XVII вв.). М., 2004. С. 70–86.

31 Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 7. С. 436–437; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (опыт церковно-исторического исследования). Киев, 1883. Т. 1. С. 301–302; Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 175; Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. С. 28. С. 29.

ієрархи, серед яких чільне місце займали «афоніти» Ісаакій (Борискович), Єзекиїль (Курцевич) та інші. Цей факт красномовно свідчить про його ключову роль у тих подіях.

Ставши спочатку єпископом Перемишльським, а пізніше архієпископом Смоленським і Чернігівським, Ісайя очолив «ісихастську партію» ревних противників унії і в цьому відношенні протистояв «латинофільській партії» Мелетія Смотрицького. Особливо гостро протистояння проявилось на Київських Соборах 1628 і 1629 рр., на яких пропонувалося розглянути проект об'єднання Православної Церкви з Уніатською³². Єпископ Ісайя підбурив тоді проти цих планів чернецтво й козаків. Останні, з'явившись на Собор, пригрозили силою розправитися з тими, хто проголосує за унію³³. Так проект нової унії у 1628–1629 рр. провалився.

Уже 1630 р. Ісайя згідно з польськими джерелами благословляє козацтво під час антипольського повстання, яке вперше відбулося під релігійними гаслами боротьби за православ'я, так що навіть Оттоманська Порта офіційно відзначала початок релігійних воєн у Речі Посполитій³⁴.

Після смерті 1631 р. митрополита Київського Іова (Борецького), за підтримки козацтва, на Соборі в Києві Ісайя (Копинський) був «совітно від усього народу руського» обраний новим «Митрополитом Київським, Галицьким і всієї Русі»³⁵. Однак польський король Сигизмунд III не визнав обрання «хлопського» (козацького) митрополита «схизматів», після чого в Речі Посполитій посилювалися гоніння на православ'я з метою усунути неугодного Ісайю³⁶.

Коли в 1632 р. Сигизмунд помер, Ісайя (Копинський) з делегацією в 300 священників і ченців прибув на козацьку Раду, де вони впали перед козаками на коліна і слізно закликали до кінця стояти за православ'я³⁷.

Таким чином, Ісайя напередодні обрання нового короля намагався спонукати козаків поставити перед Сеймом ультиматум з вимогою повної легалізації Православної Церкви в Речі Посполитій. До прийняття цих вимог делегати від козацтва і православної шляхти повинні були відмовитися від участі в обранні нового короля.

Ці заходи дійсно змусили кандидата на престол королевича Володислава піти на поступки. Під тиском православної шляхти і козацтва він погодився на легалізацію в Речі Посполитій Православної Церкви. Однак, натомість напеліг на зміні норавливого

---

32 Грушевський М. Історія України-Руси. К., 1995. Т. 8, ч. 1. С. 17–18, 92–95; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 163–165, 211–214; т. 2. С. 11; Макарий (Булгаков), митр. История Русской Церкви. Т. 6. С. 446–448, 453, 471; Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 182; Жукович П. Н. 1.) Материалы для истории Киевского и Львовского соборов 1629 г. // Записки Академии наук по Историко-филологическому отделению. СПб, 1911. Т. 8. № 15. С. 14–25; 2.) Киевский собор 1629 года (по новым материалам) // Христианское чтение. 1911. № 1. С. 74–92; № 3. С. 353–369; Крипякевич І. Нові матеріали до історії Соборів 1629 р. // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка. 1913. № 116. С. 5–39; Орловский П. Киевский Собор 1629 г. // Киевская старина. 1905. № 7. С. 168–173; Жуковський А. Згад. праця. С. 116–119.

33 Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 92–95; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 213–215; Флоря Б. Н. Вопрос о «новой унии» в украинско-белорусском обществе 20-х – 40-х гг. XVII в. // Брестская уния 1596 г. и общественно-политическая борьба на Украине и в Белоруссии в конце XVI в. – первой половине XVII в. М., 1999. Ч. 2. С. 142–143.

34 Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 102–103; Жукович П. Н. Религиозно-церковный элемент в казацком восстании 1630 года (Под предводительством Тараса) // Христианское чтение. 1911. № 7–8. С. 777–802; № 9. С. 987–1007.

35 Флоря Б. Н. К истории установления политических связей между русским правительством и высшим греческим духовенством (на примере Константинопольского патриархата) // Связи России с народами Балканского полуострова: первая половина XVII в. М., 1990. С. 25; Грушевський М. С. 1) Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 132–134; 2) Історія української літератури. Т. 6, кн. 2. С. 131; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 431–432; т. 2. С. 11.

36 Воссоединение Украины с Россией: Сб. документов. М., 1954. Т. 1. № 68. С. 118–119; Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 134–137; Булатецкий О. Ю. Государственно-конфессиональные отношения... С. 145–185.

37 Грушевський М. С. 1) Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 151–152, 154–155; 2) Історія української літератури. Т. 6., кн. 2. С. 132.

Київського митрополита й усієї нелегальної ієрархії Феофанова свячення на нову, лояльну до короля і Речі Посполитої ієрархію³⁸.

У результаті в 1633 р. прямо на сеймі у Варшаві за наполяганням Володислава світськими делегатами від православної шляхти (без участі духовенства і єпископату!) був обраний новим митрополитом архимандрит Петро (Могила), а також інші ієрархи, лояльні до католицької влади Речі Посполитої³⁹. Після цього Володислав, як тільки з ним були узгоджені всі кандидатури, спеціальним універсалом затвердив таке обрання, легалізуючи нову православну ієрархію⁴⁰.

По суті, через втручання польської католицької влади в Києво-Руській Церкві мало не стався новий розкол⁴¹.

Митрополит Ісайя та ісихастські монастирі, які орієнтувалися на афонські традиції, спочатку відмовилися визнати новим митрополитом Петра (Могила), відомого своїми латинофільськими настроями. З цієї причини його єпископська хіротонія і зведення в сан митрополита відбулися не в Києві, а у Львові. Ще кілька місяців після інтронізації Петро Могила не наважувався прибути до Києва, де проти нього виступали багато монастирів і духовенство⁴².

Лише після того, як представникам польської влади вдалося домовитись з козацькою старшиною щодо визнання Могили й виплатити «желду», він зміг прибути до Києва⁴³. За свідченням очевидців, намагаючись зломити опір і опозицію в Києві, Могила вночі за допомогою польських жовнірів і гармат «гвалтом» напав на Михайлівський Золотоверхий монастир і заарештував митрополита Ісайю (Копинського)⁴⁴.

Як повідомляється в Хроніці Іоакима Єрлича, старого і хворого митрополита Ісайю зв'язали і в одній власнянці виволокли з монастиря, перекинули через коня «як якийсь мішок» і відвезли до лаврської в'язниці. Його звинуватили в політичній зраді Речі Посполитій, переході на бік ворога (в цей час Польща перебувала в стані війни з Московією) і під тортурами змусили відректися від митрополії на користь Петра (Могили)⁴⁵. Далі Петро Могила піддав утискам багатьох київських священників, які симпатизували Ісайї і відмовлялися поминати нового митрополита⁴⁶.

На думку протоієрея Георгія Флоровського, в особі Ісайї (Копинського), Петра (Могили) і їхніх шкіль мало місце протистояння між афонською (паламатсько-містич-

38 Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 169.

39 Грушевський М. С. Там само. С. 169–170; Мицик Ю.А., Нічик В.М., Хижняк З.І. Петро Могила. К., 2013. С. 94–102.

40 Грушевський М. С. Там само. С. 170–171; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 539; Мицик Ю.А., Нічик В.М., Хижняк З.І. Там само. С. 94–102.

41 Голубинский Е. 1) Отзыв о сочинении С. Голубева «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» // Отчет о 27-м присуждении наград графа Уварова (Приложение к 51-му тому Записок Императорской академии наук. № 5). СПб., 1885. С. 65; 2) Отзыв о П-м томе сочинения С. Голубева «Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники» // ЧОИДР. 1900. Кн. 2, отд. 5: Смесь. С. 11.; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 29–31; Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. М., 1888. Т. 2. С. 113; Шумило С. В. Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 120–128.

42 Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 184.

43 Грушевський М. С. Там само. С. 186–187; Мицик Ю.А., Нічик В.М., Хижняк З.І. Згад. праця. С. 103–105.

44 Грушевський М. С. Там само. С. 185–186.

45 Joachim Jerlicz. Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i terażniejszych czasów, z wieku i życia mego na tym padole, 1620–1673. Warszawa, 1853; Грушевський М. С. Там само. С. 185–186; Соловьев С. М. История России с древнейших времен. В 15-ти кн. М., 1961. Кн. V. С. 456; Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. С. 155; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 552–553, т. 2. С. 16.

46 Соловьев С. М. История России с древнейших времен. Т. V. С. 456; Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. С. 103; Макарий (Булгаков), митр. История Русской Церкви. Т. 6. С. 499; Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8, ч. 1. С. 186–187; Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 189; Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 52–54; Мицик Ю. Святий Петро Могила. Вступ на Київську Митрополію і боротьба за зміцнення Православної Церкви // Труды Київської духовної академії. 2012. № 9. С. 243–251.

ною) і західною (раціоналістичною) традиціями, тепер уже на східнослов'янському ґрунті. «Це не була тільки суперечка про владу, це була саме суперечка про загальну церковно-культурну та церковно-політичну орієнтацію», це було «зіткнення двох релігійно-психологічних і релігійно-культурних установок або орієнтацій, – західницької і елліно-слов'янської», – переконаний Флоровський⁴⁷.

С. Голубев, хоча й виправдовував церковний переворот Петра (Могили), теж вважав, що протистояння Ісайї (Копинського) й Петра (Могили) «мало глибші підстави», причиною чого вважав існування в Україні серед православних двох протиборчих течій – «ліберальної» (Петро Могила) і «консервативної» (Ісайя Копинський)⁴⁸. З цією думкою погоджуються І. Власовський, О. Жуковський та інші⁴⁹.

Одним з першочергових заходів Петра (Могили) на Київській кафедрі була реформа освіти⁵⁰. У Києво-Могилянській латино-грецькій колегії, заснованій замість колишньої Києво-Братської школи, як і в Києво-Руській Церкві в цілому, з цього часу святоотцівські, афонські традиції, богослів'я і світогляд починають поступово підмінятися латинським впливом⁵¹, який пізніше протоієрей Георгій Флоровський назве «крипто-романізмом» або «псевдоморфозою православної думки»⁵².

Митрополит Ісайя (Копинський) у ситуації, що склалася, спочатку спробував піти в затвор⁵³, зберігши духовне керівництво над Києво-Михайлівським Золотоверхим монастирем, а також над заснованими ним Густинським, Мгарським і Ладинським монастирями. Ці обителі за ним письмово обіцяв зберегти Петро (Могила) як умову їхнього примирення⁵⁴. Однак ця обіцянка потім не була виконана. Спочатку в Ісайї силою був відібраний Михайлівський монастир, а пізніше й решта, що призвело до тривалих і сумних судових тяжб між двома митрополитами⁵⁵.

Цікаво, що в цей період у деяких польських джерелах, у тому числі і в листах польського короля, Ісайя згадується з незвичайним титулом «архієпископ Сіверський і Задніпровський»⁵⁶. Цей факт свідчить, що Ісайя продовжував у якійсь формі здійснювати своє архіпастирське служіння, однак явно не в рамках могилянської церковної адміністрації. Відомо також, що з колишніх архієреїв нелегальної «феофанівської ієрархії» його продовжував підтримувати єпископ Чернігівський Зосима (Прокопович)⁵⁷.

Що стосується Київської митрополії, то з відстороненням внутрішньоцерковної опозиції, представленої «афонітсько-ісихастською партією» Ісайї (Копинського), за підтримки польського короля в ній почалися переговори з уніатським митрополитом Веніаміном (Рутським) про нову, так звану «універсальну унію». Згідно з цим проектом, Петра Могила пропонувалося проголосити об'єднаним патріархом для уніатів і православних Речі Посполитої, який перебував би в спілкуванні з римським престолом⁵⁸. Ці переговори зайшли настільки далеко, що в 1637 р. на польському сеймі у

47 Флоровский Г., *прот.* Пути русского богословия. С. 45, 47–48.

48 Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 5

49 Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. С. 201; Жуковський А. Петро Могила та питання єдності Церков. С. 90; Лурье В. М. Русское православие между Киевом и Москвой... С. 167.

50 Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 184–185; Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 8. ч. 2. С. 99.

51 Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 2. С. 192.

52 Флоровский Г., *прот.* Пути русского богословия. С. 49, 56.

53 Карташев А. В. Очерки по истории Русской Церкви. Т. 2. С. 283.

54 Жуковський А. Петро Могила та питання єдності Церков. С. 89; Грушевський М. С. Історія української літератури. Т. 6, кн. 2. С. 135.

55 Голубев С. Киевский митрополит Петр Могила... Т. 1. С. 564–570; т. 2. С. 18–19, 22; Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 184–185; Жуковський А. Петро Могила та питання єдності Церков. С. 89–90.

56 Грушевський М. Указ. соч. – С. 187; Жуковський А. Згад.праця. – С. 89

57 Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. Нью-Йорк, 1956. Т. 2. С. 126–127; Мицик Ю.А., Нічик В.М., Хижняк З.І. Указ. соч. С. 116.

58 Шмурло Е. Ф. Римская курия на русском православном Востоке в 1609–1654 гг. Прага,

Варшаві з ініціативи короля планувалось офіційно затвердити уніатський патріархат⁵⁹.

Усі ці події змусили старого митрополита Ісайю і орієнтоване на афонські традиції духовенство та чернецтво знову повернутися до активної церковно-громадської діяльності. Зокрема, митрополит Ісайя починає розсилати відозви до козацтва і пастви із закликом до повстання проти нової таємної унії з метою захисту православ'я⁶⁰.

У цей час (1637–1638 рр.) в Україні спалахують нові козацько-селянські повстання, що прокотилися під гаслами захисту православ'я. За благословенням митрополита Ісайї козаки закликали народ приймати мучеництво за віру⁶¹. Усю Україну охопили повстання, які лише в 1638 р. були жорстоко придушені польським військом. Більшість підозрюваних в заколотах стратили насадженням на палю, так що весь шлях від лівого берега Дніпра аж до Ніжина бул заставлений палями зі страченими «схизматами»⁶². Арештований був і духовний натхненник повстань, старезний митрополит Ісайя (Копинський), який помер в ув'язненні 5/15 жовтня 1640 р.⁶³ Де саме помер і де похований митрополит Ісайя, достеменно невідомо. Як невідомо і те, власною смертю він відійшов від земного життя чи ні. На думку багатьох дослідників, помер він в ув'язненні. Голубев стверджував, що сталося це в Києві⁶⁴, тоді як за іншими даними він «умер в Нежине року 1640 октоврия 5, погребен в Печерску 13 декемврия»⁶⁵.

Незважаючи на придушення повстань, проведення у 1637 р. сейму і затвердження на ньому проекту «універсальної унії» було зірване⁶⁶. Крім того, релігійні повстання 1637–1638 рр. підготували ґрунт для майбутнього Великого повстання під проводом Богдана Хмельницького у 1648 р.⁶⁷, яке вже кардинально змінило хід історії всієї Східної Європи⁶⁸.

* * *

Таким чином, роль і значення митрополита Ісайї (Копинського), хоч і незаслужено забуті, залишили незгладимий слід в історії України та Православної Церкви. Очоливши процес духовного відродження в дуже непростий і суперечливий період,

---

1928. С. 96–106; *Плохий С. Н.* Папство и Украина (политика римской курии на украинских землях в XVI–XVII вв.). Киев, 1989. С. 139–148; *Крижанівський О. П., Плохий С. М.* Історія церкви та релігійної думки в Україні. Київ, 1994. Кн. 3. С. 68; *Жуковський А.* Петро Могила та питання єдності Церков. С. 125–126; *Харішин М., Мордовінець В.* Російське самодержавство та Київська митрополітична кафедра. Київ, 1999. С. 84; *Макарий (Булгаков), митр.* История Русской Церкви. Т. 6. С. 510–511; *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. Т. 8. С. 105–106; *Карташев А. В.* Очерки по истории Русской Церкви. Т. 2. С. 287.

59 *Плохий С. Н.* Папство и Украина... С. 144–145; *Флоря Б. Н.* Вопрос о «новой унии»... С. 133; *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 147–149; *Жуковський А.* Петро Могила та питання єдності Церков. С. 127; *Макарий (Булгаков), митр.* История Русской Церкви. Т. 6. С. 511; *Харішин М., Мордовінець В.* Російське самодержавство... С. 84.

60 *Флоря Б. Н.* Вопрос о «новой унии»... С. 144; *Голубинский Е.* Отзыв о II-м томе сочинения С. Голубева... С. 19, 21; *Жуковський А.* Петро Могила та питання єдності Церков. С. 127; *Грушевський М. С.* Історія української літератури. Т. 8. С. 259, 109; *Макарий (Булгаков), митр.* История Русской Церкви. Т. 6. С. 521; *Кулеш П. А.* Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 223; *Рудницький Ю.* Ієремія Вишневецький... С. 127, 136, 153.

61 *Яворницький Д. І.* Історія Запорізьких козаків. Львів: Вид. «Світ», 1990. Т. 1. С. 197.

62 *Костомаров Н. И.* Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей. С. 312.

63 *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 29, 34; Києво-Могилянська академія в іменах... С. 281; *Грушевський М. С.* Історія української літератури. Т. 6, кн. 2. С. 137; Максимович М.А. Собрание сочинений. – К., 1878. – Т. 2. – С. 204; *Жуковський А.* Указ. соч. С. 90.

64 *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила... Т. 2. С. 29, 34.

65 Цит. по: Исаевич Я. Д. Новые материалы об украинских и белорусских книгопечатниках первой половины XVII в. // Книга: Исслед. и материалы. Москва, 1977. С. 151.

66 *Шумило С. В.* Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 127.

67 *Кулеш П. А.* Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 229; *Рудницький Ю.* Ієремія Вишневецький... С. 127, 136, 153.

68 *Шумило С. В.* Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 127–128.

він суттєво, хоча й неоднозначно, вплинув на хід багатьох історичних подій у країні.

Серед безперечних заслуг Ісайї (Копинського) була активна участь у створенні Києво-Братського монастиря й однойменної школи при ньому, у відродженні православної ієрархії і православного чернецтва в Україні⁶⁹. Його морально-аскетичний спосіб життя не викликав сумнівів навіть у його опонентів і противників. Будучи глибоко ревним подвижником, він, навіть ставши митрополитом, продовжував усамітнюватися в печерах для молитовно-аскетичних подвигів⁷⁰. Невипадково, як уже говорилося, Густинський літопис багатократно іменує його не інакше як «блаженний отець Ісайя» або «блаженний святитель»⁷¹. Крім того, він був талановитим духовним письменником, який залишив нащадкам ряд найцінніших літературних творів, найвідоміший з яких – «Алфавіт духовний».

Усі ці факти свідчать про несправедливе забуття цього подвижника. Незважаючи на наявні ідейні суперечності з іншим видатним діячем тієї епохи – митр. Петром Могилою, це не дає підстав викреслювати його ім'я з історії або огульно очорняти й засуджувати з метою виправдати ті чи інші дії його опонентів. Заради відновлення історичної справедливості необхідно неупереджено підходити до історичних персонажів і подій, що відбувалися в описуваний період, а з церковно-канонічних позицій може навіть примирити їх перед лицем нащадків. Адже обидва святителі, незважаючи на всі їхні розбіжності, щиро відстоювали православ'я в Україні і кожен з них по-своєму вніс значний внесок у його відродження після події Берестейської унії 1596 року.

References

Bolkhovitinov, Yevgeniy (1827). Slovar' istoricheskoy o byvshikh v Rossii pisatelyakh dukhovnogo china Greko-Rossiyskoy Tserkvi. T.1. Sankt-Peterburg, Rossiya.

Bulgakov, Makariy (1996). Istoriya Russkoy Tserkvi. T. 6. Moskva, Rossiya.

Bulatetskiy, O. (2004). Gosudarstvenno-konfessional'nyye otnosheniya Rossii i Kiyevskoy pravoslavnoy mitropolii: istoriko-pravovoye issledovaniye (konets XVI – pervaya tret' XVII vv.). Moskva, Rossiya.

Voznyak, M. (1992). Ístoríya ukraínsk'kof líteraturi. L'vív, Ukraína.

Vlasovs'kiy, Í. (1956). Naris ístoríí Ukraínsk'kof Pravoslavnoí Tserkvi. T. 2. N'yu-York, SSHA.

Vossoyedineniye Ukrainy s Rossiyey: Sb. dokumentov (1954). T. 1. Moskva, SSSR.

Joachim, Jerlicz (1853). Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i terażniejszych czasów, z wieku i życia mego na tym padole, 1620–1673. Warszawa, Polska.

Grushevs'kiy, M. (1996). Ísayya Kopins'kiy // Grushevs'kiy M. Ístoríya ukraínsk'kof líteraturi. T. 6, kn. 2. Kíiv, Ukraína.

Golubev, S. (1897). Priskorbnyya stolknoveniya Petra Mogily s svoim predshestvennikom po mitropolii i kiyevno-nikol'skimi inokami // Trudy Kiyevskoy dukhovnoy akademii. Kn. 10. Kiyev.

Golubev, S. (1874). Petr Mogila i Isayya Kopinskiy: Vstupleniye Petra Mogily na Kiyevskuyu mitropoliyu i yego otnosheniye k Isayye Kopinskому // Pravoslavnoye obozreniye. № 2. № 3.

Golubev, S. (1874). Udaleniy Isayi Kopinskogo iz Kiyevno-Mikhaylovskogo monastyrya // Kiyevskiye yeparkhial'nyye vedomosti. № 1. № 2. Kiyev.

Golubev, S. (1883). Kiyevskiy mitropolit Petr Mogila i yego spodvizhniki (opyt tserkovno-istoricheskogo issledovaniya). T. 1. Kiyev.

Golubinskiy, Ye. (1885). Otzyv o sochinenii S. Golubeva «Kiyevskiy mitropolit Petr Mogila i yego spodvizhniki» // Otchet o 27-m prisuzhdenii nagrad grafa Uvarova

---

69 Шумило С. В. Влияние Святой Горы Афон на духовную, культурную и политическую жизнь Украины... С. 120-128.

70 Кулеш П. А. Отпадение Малороссии от Польши. Т. 1. С. 175; Макарий Булгаков, митр. Указ. соч. С. 477-478; Филарет (Гумилевский), еп. Указ. соч. С. 180; Карташев А. В. Очерки по истории Русской Церкви. Т. 2. С. 276.

71 Густынская летопись. С. 153–160.

(Prilozheniye k 51-mu tomu Zapisok Imperatorskoy akademii nauk. № 5). Sankt-Peterburg, Rossiya.

Golubinskiy, Ye. (1900). Otzyv o II-m tome sochineniya S. Golubeva «Kiyevskiy mitropolit Petr Mogila i yego spodvizhniki» // CHOIDR. Kn. 2, otd. 5., Rossiya.

Gumilevskiy, Filaret (1857). Obzor russkoy dukhovnoy literatury, 862–1720. Sankt-Peterburg, Rossiya.

Gustynskaya letopis' (2003) // PSRL. T. 40. Sankt-Peterburg, Rossiya.

Zhukovs'kiy, A. (1997). Petro Mogila ta pitannya êdností Tserkov., Ukraína.

Zhukovich, P. (1911). Materialy dlya istorii Kiyevskogo i L'vovskogo soborov 1629 g. // Zapiski Akademii nauk po Istoriko-filologicheskomu otdeleniyu. SPb., T. 8. № 15.

Zhukovich, P. (1911). Kiyevskiy sobor 1629 goda (po novym materialam) // Khristianskoye chteniye. № 1. № 3.

Zhukovich, P. (1911). Religiozno-tserkovnyy element v kazatskom vosstanii 1630 goda (Pod predvoditel'stvom Tarasa) // Khristianskoye chteniye. № 7-8; № 9, Rossiya.

Kripyakevich, Í. (1913). Noví materiáli do ístoríí Soborív 1629 r. // Zapiski Naukovogo tovaristva ím. T. Shevchenka. № 116.

Kostomarov, N. (1998). Russkaya istoriya v zhizneopisaniyakh yeye glavneyshikh deyateley. T. 2. Rostov-na-Donu, Rossiya.

Kochowski, W. (1683). Annalium Poloniae ad obitu Vladislai IV. Climacteres scriptore Vespasianc a Kochova Kochowski. Cracowiae, Cl. I.

Kulesh, P. (1888). Otpadeniye Malorossii ot Pol'shi. T. 1. Moskva, Rossiya.

Mitsik, YU., Níchik, V., Khizhnyak, Z. (2013). Petro Mogila. Kífv, Ukraína.

Rudnits'kiy, YU. (2008). Íêremíya Vishnevets'kiy. Sproba reabílítatsíí. L'vív, Ukraína.

Orlovskiy, P. (1905). Kiyevskiy Sobor 1629 g. // Kiyevskaya starina. № 7. Kiyev.

Plokhii, S. (1989). Papstvo i Ukraina (politika rimskoy kurii na ukrainskikh zemlyakh v XVI–XVII vv.). Kiyev, SSSR.

Florya, B. (1999). Vopros o «novoy unii» v ukrainsko-belorusskom obshchestve 20-kh – 40-kh gg. XVII v. // Brestskaya uniya 1596 g. i obshchestvenno-politicheskaya bor'ba na Ukraine i v Belorussii v kontse XVI v. – pervoy polovine XVII v. CH. 2. Moskva, Rossiya.

Florya, B. (1990). K istorii ustanovleniya politicheskikh svyazey mezhdru russkim pravitel'stvom i vysshim grecheskim dukhovenstvom (na primere Konstantinopol'skogo patriarkhata) // Svyazi Rossii s narodami Balkanskogo poluostrova: pervaya polovina XVII v. Moskva, SSSR.

Khizhnyak, Z., Man'kívs'kiy, V. (2003). Ístoríya Kiêvo-Mogilyans'koí akademíí. Kífv, Ukraína.

Shmurlo, Ye. (1928). Rimskaya kuriya na russkom pravoslavnom Vostoke v 1609–1654 gg. Praga, Chekhoslovakiya.

Shumilo, S. (2014). Vliyaniye Svyatoy Gory Afon na dukhovnyuyu, kul'turnuyu i politicheskuyu zhizn' Ukrainy XVII veka // Afon i slavyanskiy mir. Sbornik 1. Materialy pervoy mezhdunarodnoy konferentsii, posvyashchennoy 1000-letiyu prisutstviya russkiy na Svyatoy Gore, Belgrad, 16-18 maya 2013 g. Afon, Gretsiya.

Shumilo, S. (2016). Starets Ioann Vishenskiy: afonskiy podvizhnik i pravoslavnyy pisatel'-polemist. Materialy k zhizneopisaniyu «blazhennoy pamyati velikogo startsa Ioanna Vishenskogo Svyatogortsa». Kiyev, Ukraina.

Tsentrál'niy derzhavniy arkhív Ukraíni, m. Kífv. F. 168. Op. 2. Spr. 6.

Шумило Сергій Вікторович – директор Міжнародного інституту афонської спадщини, головний редактор наукового альманаху «Афонська спадщина», (Київ, Україна, institute@afon.org.ua)

Serhii Shumylo – Director of The International Institute of the Athonite Legacy, Editor in chief of the scientific anthology «The Athonite Heritage» (Kyiv, Ukraine, institute@afon.org.ua)

«Seversky Archbishop» and disgraced Metropolitan Isaiah (Kopinsky) as the inspiration for the Cossack uprisings and monastic revival in Ukraine in the seventeenth century.

Metropolitan Isaiah Kopinsky is the least investigated figure in the Ukrainian church history of the XVII century. At the same time, he left an indelible mark on Ukrainian spiritual and cultural heritage and history. It is he who led the process of spiritual revival in a very difficult and contradictory period, significantly, albeit ambiguously, influencing the course of many historical events in the country.

Isaiah Kopinsky at the beginning of the 17th century was one of the founders of the Gostinsky Monastery in Priluchchyna, then he was Archbishop of Smolensk and Chernihiv, later Metropolitan of Kiev, Galician, and All Russia. He subsequently accepted the unusual title of «Archbishop of Seversky and Zadniprovsyky» and headed the inter-church opposition to Metropolitan Peter Mohyla. He was also the first rector and compiler of the Kyiv-Bratsk Monastery, as well as the Kyiv-Bratsk School with him. He also initiated the restoration of the Orthodox hierarchy in the Rzeczpospolita in 1620. Among the indisputable merits of Isaiah Kopinsky was the baptism of the Ukrainian Cossacks and his annexation to the struggle under the slogans of the defense of the Orthodox faith.

Isaiah Kopinsky had serious ideological disputes with another prominent figure of that era – metropolitan Peter Mogila, and the conflict between the two metropolitans, sometimes recruiting tragic rice. At the same time, this does not give grounds to denote the name of Isaiah Kopinsky in history, or blatantly condemn and condemn him in an attempt to justify those or other actions of his opponents.

In order to restore historical justice, it is necessary to impartially approach historical characters and events that occurred during the described period. After all, both saints, in spite of all their differences, genuinely defended Orthodoxy in Ukraine, and each of them made a significant contribution to its revival after the events of the Brest Union in 1596.

Key words: *Isaiah Kopinsky, Petro Mohyla, Metropolitan, Orthodox Church, Union of Brest, Monasticism, Ishihasm, Gustin Monastery, Kyiv-Bratsk School.*

Дата подання: 24 січня 2019 р.

